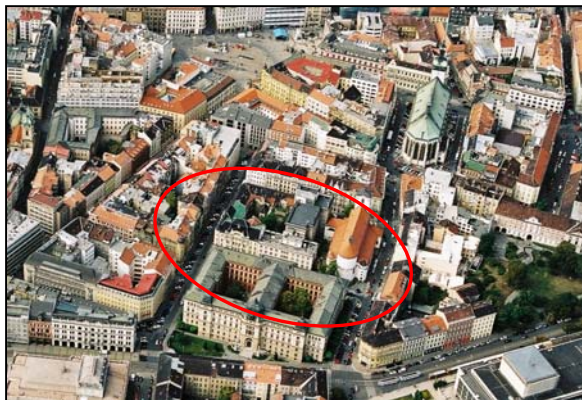

Záchranný archeologický výzkum domovního bloku 39 a (ulice Mozartova)

Obr. 1 - letecký pohled

V souvislosti s projektem „Sanace brněnského podzemí“ v uličním bloku 39a se uskutečnil v roce 2002 záchranný archeologický výzkum.

Blok 39 se nachází v severovýchodní části historického jádra města, v areálu bývalého herburského kláštera ve čtvrti Běhounské (quartale Cursorum). Ze západu je omezen ulicí Beethovenovou, ze severu Jezuitskou, na východě ulicí Mozartovou a z jihu Dvořákovou (obr. 1). Vlastní výzkum se soustředil do prostoru ulice Mozartova, parc. č. 74 a 75.

Historie zkoumaného území

Klášter augustiniánek, Cella Sanctae Mariae či Cella castitatis, byl založen roku 1240 řádovou sestrou Herburgou za vydatné pomoci měšťana Ulricha Nigera (Schwarze), který věnoval klášteru své dvě lokační areje. Za vpádu Rudolfa Habsburského na Moravu roku 1279 byl klášter vypálen, a to natolik, že rozestavěné dílo muselo být započato znovu.

Stavebního rozvoje doznaly budovy kláštera pravděpodobně někdy v poslední čtvrtině 14. století, jak dokládají kamenické články objevené v roce 1904 před kostelem. Václav Richter je označuje jako domácí gotiku a datuje je do let 1370 – 1380.

V pohusitské době zaznamenal klášter značnou stagnaci a v letech 1432-1520 prodal značnou část ze svého majetku. Zvláště po požáru roku 1500 klášter upadal a roku 1524 ho získalo město. Roku 1578 byl konvent definitivně opuštěn a převorka Kateřina Školastika odešla se dvěma jeptiškami do Pustiměře, kde konvent záhy zanikl. Roku 1578 daroval císař Rudolf II. klášter jezuitům. Ti obnovili chrám P. Marie, který na sv. Kateřinu roku 1582 olomoucký biskup Stanislav vysvětil. Při kostele pak byly založeny mariánské družiny, došlo ke zvelebení školy. O školu byl takový zájem, že bylo nutno v letech 1592 - 1594 vystavět novou.

Obr. 3

Obr. 2 – jezuitský klášter na výřezu veduty F. van Allena z roku 1690.

V letech 1598 až 1602 se uskutečnila stavba nového kostela, prostředky na něj vybral kardinál Dietrichstein mezi brněnskou šlechtou. Původně se mělo jednat o trojlodní basiliku s nehlubokým kněžištěm a s věží při severní stěně. Projekt však byl změněn a byl postaven chrám se značně prodlouženým presbytářem, kostelní věž se přemístila do západního průčelí. Svou dnešní podobu, značně nižší než původní, má z roku 1843, kdy byla přestavěna. Postranní kaple sv. Františka byla postavena v roce 1671.

Na rozlehlém komplexu klášterního areálu se tedy pracovalo s přestávkami takřka půl století. Stavbě jezuitského kláštera ustoupilo 21 měšťanských domů a tři menší domky stojící

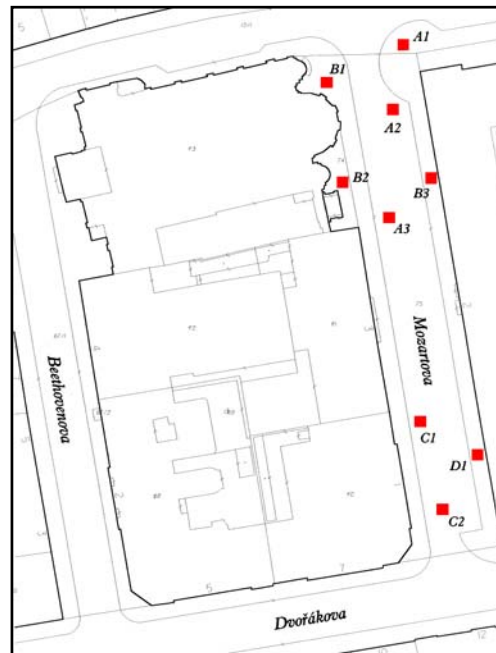

východně původního ohrazení kláštera dominikánek. Roku 1773 byl klášter zrušen a v roce 1784 byl celý areál předán vojsku. Po zboření bývalé koleje v roce 1904 až 1905 (obr. 3) vzniklo prostranství o rozloze 17.442 m². Na něm pak vznikl blok s novými ulicemi Beethovenovou, Dvořákovou a Mozartovou.

Archeologický exkurz

Při bourání jezuitské koleje v roce 1904 - 1905 byla nalezena před vchodem na věž, asi 1 m pod dlažbou, cihelná klenba a torza profilovaných dřvků s osmibokými patkami. Václav Richter pokládá fragmenty patek a pilířů za zbytky dvoulodní síně a kvadraturu situuje na jih od kostela. Podařilo se také odkrýt kus "staré" souvislé dlažby v prostoru při sakristii. Dlažba ze šestibokých dlaždic v rozsahu několika čtverečných metrů byla odkryta i v roce 1946 při renovaci kostela v hloubce 2 m pod terénem zahrádky u sakristie a znovu zaházena.

V nejbližším okolí zkoumaného prostoru se doposud uskutečnilo několik archeologických výzkumů. V průběhu sanace podzemí bloků 26 a 35 byl realizován archeologický dohled nad těžbou šachet ve vozovce ulice Dvořákovy. Před domem Jezuitská 13 byl dokumentován v roce 2001 nevelký výkop pro výměňkovou stanici. V roce 2002 a 2003, krátce po ukončení sanace bloku 39a proběhl v rámci rekonstrukce ulice Mozartova částečný plošný výzkum její severní části.

Obr. 4 – zaměření jednotlivých sond.

Archeologický výzkum

Geomorfologicky se lokalita rozkládá na mírném svahu sklánějícím se k východu do inundace Ponávky.

Celkem bylo zkoumáno, respektive dokumentováno 9 průzkumných sond (obr. 4). Dvě sondy byly položeny za presbytářem kostela Nanebevzetí Panny Marie (B1 a B2), čtyři v severní části ulice Mozartovy (A1, A2, A3 a B3), tři pak v prostoru jižním, při ústí do ulice Dvořákovy (C1, C2 a D1). Sonda B1 umístěná severně presbytáře kostela, byla rozšířena tak, aby bylo možno odkrýt větší část objeveného sklepa.

Současný terénní reliéf prostoru je výsledkem asanační akce z počátku 20. století a od původní konfigurace terénu se poněkud liší. Na základě položených sond lze říci, že současný svah v minulosti klesal mírněji. Sonda C1 přinesla k původnímu reliéfu zajímavá zjištění, na jejichž základě je možno v jižní části Mozartovy ulice předpokládat „protisvah“, klesající přibližně ve směru J-S. Danou skutečnost by však musela ověřit rozsáhlejší sondáž. Zjištěné výsledky se navíc zdají poněkud odporovat výpovědi historických pramenů. Tomuto problému je proto nutné do budoucna věnovat náležitou pozornost.

Postupný nárůst terénu ve 13. století mohl být sledován opět pouze v severní části ulice. V tomto prostoru byly zachyceny relikty „kulturních“ vrstev a výkopových aktivit neznámých funkcí (sonda A2, B1, B2). Do nich byl při východní straně ulice zapuštěn poměrně rozsáhlý sklep kamenného domu, vystavěného v závěru 13. století (sonda A1, A2). Ostatní sondy zachycovaly již jen relikty středověkých výkopů.

U presbytáře kostela Nanebevzetí Panny Marie byly sondou B1 odkryty rozsáhlé sklepní prostory (obr. 6). Jednalo se pravděpodobně o součást rozsáhlejších sklepů souvisejících s renesanční fází přestavby kostela, respektive jezuitské koleje. V rámci sklepa byl dokumentován relikv substrukce kamenné

Obr. 5 – sonda D1.

Obr. 6 – sonda B1.

středověké zdi, která svým charakterem odpovídá závěru 13. století. Zdivo bylo ve svém funkčním období součástí dnes neznámé nadzemní stavby náležející k areálu herburského kláštera. Z období renesance pochází také výkop (jímka?) dokumentovaný v sondě C1.

Většina sond zachytila reliktů jednotlivých staveb příslušných k východní části komplexu jezuitské koleje vystavěné v období baroka, v 19. století upravené pro potřeby armády. K přesnější dataci reliktů základových zdí orientovaných převážně Z-V nedošlo z důvodu dnes již neexistující příslušné stratifikace. Nicméně lze prohlásit, že převážnou většinu těchto zdí je možno ztotožnit se situací patrnou na dochovaných (=dostupných) historických plánech.

Vedoucí výzkumu: David Merta,
Autor nálezové zprávy:
Mgr. Antonín Zúbek, David Merta

Resumé

Im Zusammenhang mit dem Projekt „Sanierung der Brünner Kellerräume“ wurden im Straßenblock 39a 9 Schürfschächte angelegt. Die Sonde nördlich des Presbyteriums der Kirche wurde erweitert, damit ein größerer Teil des dort entdeckten Renaissance-Kellers freigelegt werden könnte. Der Block 39a befindet sich im Nordostteil des historischen Stadtkerns, im Areal des ehemaligen Herburger (Augustinianerinnen) Klosters im Raum der Běhounská-Straße. Das Kloster Cella Sanctae Mariae wurde 1240 gegründet. Die allmähliche Erhöhung des Terrains im 13. Jahrhundert belegten Situationen im Nordteil der Straße. Dort wurden Relikte von „Kulturschichten“ und Aushubsaktivitäten unbekannter Funktion festgestellt. Darin war an der Ostseite der Straße ein relativ umfangreicher Keller eines steinernen Hauses eingelassen, das gegen Ende des 13. Jahrhunderts erbaut wurde. In den restlichen Schürfschächten wurden nur noch Relikte mittelalterlicher Aushübe entdeckt. An dem Presbyterium der Mariä Himmelfahrtskirche wurden ausgedehnte Kellerräume entdeckt. Es handelte sich wahrscheinlich um den Bestandteil umfangreicherer Keller, die mit der Renaissance-Phase des Umbaus der Kirche bzw. der Jesuitenschule zusammenhingen. Im Keller wurde ein Relikt einer mittelalterlichen Steinmauer aus dem Ende des 13. Jahrhunderts dokumentiert; ihr Mauerwerk war Bestandteil eines heute unbekannten oberirdischen Baus im Klosterareal. Die meisten Schürfschächte legten Relikte von Einzelbauten frei, die zum Ostteil des Komplexes der in der Barockzeit errichteten Jesuitenschule gehörten, die im 19. Jahrhundert für die Bedarfe der Armee umgestaltet wurde.